

Aspektualitāte un kustības izteikšana latviešu valodā

Aspectuality and motion expressions in Latvian

Dens Dimiņš

Islandes Universitāte, Islandiešu un kultūras studiju nodaļa
Sæmundargötu 2, 101 Reykjavík, Ísland
E-pasts: ddeens@gmail.com

Kustības notikumus visbiežāk izsaka kustības verbi, kas parasti ir intransitīvi (neakuzatīvi un neergatīvi) un raksturo dažādus situāciju tipus, kurās 1) notiek virzīta kustība, proti, stāvokļa maiņa telpā un laikā, 2) notiek nevirzīta, cikliska kustība. Kustības notikumus latviešu valodā izsaka arī infinitīvs, lietvārdi un divdabji.

Verba gramatiskā aspekta (jeb veida) lasījumu, ko tradicionāli izsaka kā pabeigtu vai nepabeigtu (jeb ± perfektvu), formāli nosaka pēc verba formas (± prefiksets), bet izteikumā nosauktās darbības interpretāciju (konceptualizāciju) ietekmē arī akcijasarts*¹, t. i., paša verba semantika ar trim binārām semantiskām iezīmēm (Croft 2012, 33): 1) stāvoklis/darbība, 2) ilgstamība vai neilgstamība laikā, 3) rezultativitāte vai nerezultativitāte, kur savu lomu spēlē priedēkļa semantika, ja runa ir par priedēkļverbu*; verba laiks un kārtā, kā arī verba apkaime un runātāja intence, proti, pragmatiski un kontekstuāli faktori.

Kustības verbus parasti iedala (Zubizarreta, Oh 2007; Croft 2012) kustības veida (*streipuļot, dejot, skriet, steberēt*) un kustības virziena verbos (*iet, nākt, braukt, doties*). Pastāv arī cita veida klasifikācija. Kustības veida verbi var izteikt arī kustības virzienu (*iestreipuļot bārā, aizskriet līdz stacijai*), nereti nošķirums starp kustības veida un kustības virziena verbiem latviešu valodā ir izplūdis.

Atslēgvārdi: gramatiskais aspekts; akcijasarts; kustības notikumi; kustības veids; kustības virziens.

Ievads

Rakstā īsi aplūkoti kustības notikumi latviešu valodā un to aspektuālais lasījums. Piemēru avots ir galvenokārt rakstu valoda, lielākoties internetā vai „Līdzsvarotajā mūsdienu latviešu valodas tekstu korpusā” (LVK2018) atrasti piemēri, ko papildina daži dzirdēti piemēri. Ieskiecēti ar aspektualitāti un kustību saistīti pamatjautājumi.

Saskaņā ar radikālās konstrukciju gramatikas pārstāvi Viljamu Kroftu (*William Croft* 2012, 400) *notikums* ir „kategorija, kas ietver visus aspekta tipus, ieskaitot stāvokļus un procesus. Citās tradīcijās šim jēdzienam ir sinonīmi jēdzieni *situācija* un *iespējamība*”. Var būt dažādi notikumi: mentāli notikumi, t. sk. *stāvokļi* (notikums nemainās) un *procesi* (notikums mainās laika gaitā), virzienkustības* un nevirzienkustības notikumi*, sasniegumi*, panākumi* utt. Notikums ir kompleksa strukturēta vienība, kam ir aspektuāla, kvalitatīva un kauzāla struktūra (Croft 2012, 4).

¹ Ar zvaigznīti apzīmētajiem terminiem sniegtas terminu atbilstmes angļu, franču, vācu un krievu valodā raksta beigās.

Virzienkustības notikums izsaka virzītu stāvokļa maiņu telpā un laikā. Kustību vairākumā gadījumu apzīmē kustības verbi, kas parasti ir intransitīvi (nepārejoši), piem., *braukt*. Pastāv arī citi kustības izteicēji latviešu valodā, piem., infinitīvs, lietvārdi un divdabji:

- (1) *Jānis brauc uz laukiem.* (finīts verbs)
- (2) *Jāņa braukšana/brauciens uz laukiem prasīja divas stundas.* (lietvārds)
- (3) *Atbraucis uz laukiem, Jānis ...* (divdabis)
- (4) *Braucot uz laukiem, Jānis ...* (divdabis)
- (5) *Braukdams uz laukiem, Jānis ...* (divdabis)
- (6) *Atbraukušam uz laukiem, Jānim nācās ...* (divdabis)
- (7) *Jānim vēl bija braucams tas gaisa gabals uz laukiem.* (divdabis)
- (8) *[At]braukt uz laukiem ir forši!* (infinitīvs)

Nevirzienkustības notikums, arī *cikliska darbība** izsaka nevirzītu stāvokļa maiņu telpā un laikā, piem., *drebēt, dejot, streipuļot, blandīties, klanīties, šūpoties, svārstīties* utt. To izsaka kustības veida verbi vai citi kustības izteikumi*, piem., infinitīvs, lietvārds, divdabis (*grīļoties, grīļošanās, grīļodamies, grīļojoties* utt.).

*Mentāls notikums** ir uztveres, izziņas, emociju notikums, arī iekšējo sajūtu norise, piem., to izsaka verbi *zināt, saprast, patikt, just* un attiecīgie infinitīvi, lietvārdi un divdabji.

	Pārmaiņas laikā	Pārmaiņas fiziskā telpā	Pārmaiņas kvalitātē / iekšējas pārmaiņas	Kauzalitāte
mentāls notikums	±	–	±	–
→ stāvoklis (9) <i>Es zinu atbildi.</i> (10) <i>Jānis ir līdzīgs brālim.</i>	–	–	–	–
→ process (11) <i>Es domāju par atbildi.</i>	+	–	+	–
stāvoklis (12) <i>Lapas sedz ietvi.</i>	–	–	–	–
process (13) <i>Lapas pūst.</i>	+	–	+	±
virzienkustības notikums (14) <i>Tu ej uz teātri.</i>	+	+	–	±
refleksīvs kustības notikums (15) <i>Viņš virzās uz izeju.</i>	+	+	±	±
nevirzienkustības notikums (16) <i>Viņš dejo virtuvē.</i>	+	–	±	±
refleksīvs kustības notikums (17) <i>Viņš grīļojas.</i>	+	–	±	±

1. tabula. Mentālā notikuma, stāvokļa, procesa un kustības notikuma struktūras salīdzinājums

V. Krofts (2012, 398) iztēlojas notikumu kā trīsdimensionālu veidojumu, kurā aspektuālajai struktūrai atbilst laika dimensija, kvalitatīvajai struktūrai atbilst kvalitatīvi stāvokļi, kam notikums iet cauri laika gaitā, bet kauzālajai struktūrai atbilst dalībnieku attiecību spēka dinamika, ko parasti izprot (konceptualizē) kā asimetrisku un tādu, kas nesavienojas un nesadalās*. Arī verbu konstrukcijas ar piedēkļa dubultojumu ar prievārdu vai apstākļa vārdu latviešu valodā iespējams vizualizēt trīsdimensionāli (Dimiņš 2017, 68).

Aspekts ir saistīts ar notikuma (šai gadījumā – kustības notikuma) norisi laikā (ilgumu, atkārtojamību, rezultativitāti utt.). Visplašāk pazīstama ir pabeigtā*/nepabeigtā* (perfektīvā/imperfektīvā) *gramatiskā aspekta* (veida) opozīcija (*iet – aiziet*) (Kalnača 2013, 531). Taču notikums var norisēt arī fāzēs (pastāv t. s. aspekta kontūra, piem., verbi *skriet, ieskrieties, izskriet, paskriet, aizskriet līdz... noskriet, pieskriet, atskriet*). Notikumiem ir raksturīgs arī īpašs akcijasarta tipu potenciāls, kas atkarīgs no verba un, ja ir, piedēkļa (prefiksa) semantikas.

Kauzalitāte jeb cēlonība ir saistīta ar dalībnieku (personas, lietas, īpašības vai procesa, kam ir semantiska loma notikumā) attiecību spēka dinamiku, kas, kā iepriekš tika norādīts, ir viens no notikuma aspektuālās struktūras elementiem. No dalībnieku *semantiskās lomas* ir atkarīgs ločījuma marķējums argumentu struktūras konstrukcijā, ko veido teikuma priekšmets, izteicējs, obligātais papildinātājs. *Teikuma priekšmets* (subjekts) ir verbālā profila, kauzalitātes ķēdes segmenta, ko apzīmē verbs, iniciators. *Obligātais papildinātājs* ir verbālā profila beigu punkts, proti, spēka nodošanas vieta kauzalitātes ķēdē (Croft 2012, 400). *Profils* ir tas pats, kas koncepts, kurš atrodas semantiskajā ietvarā (Croft 2012, 403). *Izteicējs* (predikāts) ir teikuma daļa, kas kaut ko pasaka par teikuma priekšmetu, to neietverot. Teikuma priekšmets un obligātais papildinātājs ir izteicēja *argumenti*. Neobligātie papildinātāji un apstākļi ir *adjunkti*. Lisjēna Tenjēra (*Lucien Tesnière* 1959, 105–129) atkarību gramatikā argumentus sauc par *aktantiem**, bet adjunktus par *sirkonstantiem** (sk. arī Müller 2018, 358).

Intransitīvos verbus (jeb darbības vārdus) sīkāk iedala *neergatīvajos* un *neakuzatīvajos* verbos. Neergatīvie verbi ir tādi, kuru subjekts rīkojas aktīvi, pats grib vai var darīt, piem., *gulēt, skriet, smieties, klepot, kasīties, strādāt* (absolutīvā nozīmē); šos verbus var pārveidot ciešamajā kārtā (pasivēt); pagātnes divdabi parasti nevar lietot kā īpašības vārdu (**skrējis cilvēks*); savukārt neakuzatīvie verbi ir tādi, kuru subjektam kaut kas notiek, kaut kas viņu piemeklē, darbība nav pakļauta gribai (volitīva), piem., *paklupt, [no]mirt, nogāzties, ripot, noslīkt, nosmakt, novīst, aizmigt*; šos verbus nevar pārveidot ciešamajā kārtā (pasivēt); pagātnes divdabi parasti var lietot kā īpašības vārdu (*novītis zieds*). Īpatnēja verbu kategorija, ko šeit vērts minēt vien apraksta pilnīguma labad, ir *ergatīvie* verbi, kas atkarībā no lietojuma vienlaikus var būt gan transitīvi, gan intransitīvi, piem., franču *casser*, vācu *brechen*, angļu *break* ‘lauzt/lūst’, franču *rotir* ‘cept/cepties’, angļu *roll* ‘ripināt/ripot’. Latviešu valodā tādu ir ļoti maz, piem., *cirst* ‘pipari cērt mēlē / strādnieks cērt koku’, *aiztraukt* ‘mašīna milzu ātrumā aiztrauc pa gludo asfalta ceļu / vējš aiztrauca lapas’, *viļņot* ‘ezeriņš skaisti viļņo / vējš viļņoja kviešu lauku zaļo jūru’, *sist* ‘sist suni / sist sunim’, kur pēdējā gadījumā

darbība ir mazāk intensīva, neatkārtojas (Ozola 1971, 219–221, sk. arī Kalnača 2013, 508–581). Vēl viens piemērs: *kost* ‘dūmi kož acīs / suns kož kājā’.²

1. Kustības notikumu īstenošanās latviešu valodā

1.1. Kustības veids un virziens

Kustības verbus tradicionāli iedala *kustības veida verbos** un *virzienkustības verbos**, kas tiek pretstafīti. Kustības veids apraksta tās manieri, bet virziens – tās vērstību (piem., *streipuļot un doties*). Leonards Talmijs (*Leonard Talmy* 1985, 61) ir formulējis piecus semantiskus komponentus, kas ļauj raksturot kustības veidu un/vai virzienu: 1) figūru: vienību, kas kustas vai atrodas kaut kur; 2) pamatu: vienību, kas darbojas kā telpisks atskaites punkts, pret kuru pārvietojas vai attiecībā pret kuru atrodas figūra; 3) kustību: figūras pozīcijas maiņu; 4) ceļu: figūras kustības trajektoriju un 5) veidu: kustības manieri, kādā tā pārvietojas pa ceļu. Daži piemēri:

(18) *Viņš streipuļo[ja]*. (figūra + veids)

(19) *Viņš iestreipuļoja bārā*. (figūra + veids/kustība + pamats)

(20) *Viņš nostreipuļoja līdz stacijai*. (figūra + veids/kustība + ceļš)

(21) *Viņš aizgāja uz skolu*. (figūra + kustība + pamats)

Kā redzams no piemēriem (19) un (20), pabeigtības*/nepabeigtības* opozīcija, ko mēs saucam par gramatisko aspektu (veidu) un ko nosaka pēc verba formas (priedēklis/verbs izsaka pabeigtu aspektu, verbs bez priedēkļa – nepabeigtu aspektu), var mijiedarboties ar akcijasartu, gramatisko laiku un konteksta semantiku (V. Krofts (2012, 398) to sauc par „aspektuālo profilu”). Verbs bez priedēkļa nepagātnē* var padarīt šos kustības notikumus vai nu negramatiskus, vai arī lokatīvi interpretējamus:

(22) *Viņš streipuļo bārā*. (lokatīvs)

(23) *?Viņš streipuļo līdz stacijai*.

V. Krofts (2012, 371) līdztekus jau minētajām nodala arī *pavadītu kustību**, ko izsaka verbi *push* ‘grūst’, *pull* ‘vilkt’, *draw* ‘vilkt’, *yank* ‘raut’, *shove* ‘grūst’, *tug* ‘vilkt’, *ballistisku kustību**, minot verbus *throw* ‘grūst’, *toss* ‘uzmest (viegli)’, *slap* ‘ieplaukāt’, *kick* ‘spert’, *poke* ‘bakstīt’, *fling* ‘aizmest, aizlidināt’, *shoot* ‘šaut’ (ibid., 375), *ķermeņa kustību**, piem., *wave goodbye* ‘pamāt uz atvadām’ (ibid., 157), *izraisītu kustību (caused motion)* (ibid., 363), piem., *wipe* ‘noslaucīt, notraust’, *korelētu (saskaņotu) kustību** (ibid., 306), piem., *x followed y from A to B* ‘x sekoja y no A līdz B’, *kustību bez pārvietošanās**, piem., *turn around* ‘apgriezties riņķī’, *shake the head* ‘papurināt/pakrafīt galvu’ (ibid., 239), kā arī *nenoteiktu kustību**, piem., *swim* ‘peldēt’, *walk* ‘staigāt’, *fly* ‘lidot’ (ibid., 299–301).

² Ikdienišķākā reģistrā latviešu valodā, šķiet, intransitīvo variantu vietā drīzāk tiktu lietoti atgrīezeniskie verbi, piem., *cirsties* ‘asā smaka cērtas nāsīs’ (LLVV 2, 201), *traukties* ‘pa asfaltu [...] traucās automašīnas’ (LLVV 7., 604). Turklāt transitīvie verbi, kam ir arī intransitīvs lietojums, piem., *cirst* ‘drēbnieks [...] cirta tajā (audekla baķī) ar savām asajām šķērēm’, iespējams, konceptualizējami kā transitīvi verbi ar izlaistu papildinātāju (*cirta ko?, resp., robus, caurumus u. tml.*).

Pavadītās vai izraisītās kustības gadījumā kustības verbi ir transitīvi, kas tendenciāli ietekmē teliskumu* (rezultatīvātā), jo rezultatīvās konstrukcijas biežāk ir sastopamas ar pārejošiem verbiem (*aizstumt ratus prom*), taču tos pašus verbus latviešu valodā var lietot nerezultatīvā, iteratīvā vai cikliskā nozīmē (*stumt (stumdīt) ratus visu dienu*).

Terenss Veids (*Terence Wade* 2011, 345–355) krievu valodā nodala *vienvirzienu kustības verbus**, piem., *idti* ‘iet’, *ehat* ‘braukt’, *vozit* ‘vezt’, *daudzvirzienu kustības verbus**, tādi ir *begat* ‘skraidīt’, *hodit* ‘staigāt’, *letat* ‘lidot’. Šī klasifikācija šķiet patvaļīga un šeit sniegta tikai uzskatāmības labad.

No verba ar produktīviem vārddarināšanas līdzekļiem atvasinātie lietvārdi saglabā atsevišķas verbiem raksturīgās īpašības (Spevak 2014, 49), turklāt tie ir aspektsensitīvi*:

- (24) *Daudzkārt dzirdēts, ka skriešana pa asfaltu ir traumatiska.* (www.skaties.lv)
 (25) *Visvaldis Lācis: Noslēpums maratona noskriešanai 93 gados – vajag tik kustēties!* (www.lsm.lv)

Tas pats attiecas arī uz infinitīviem, kas būtībā ir seni, sastinguši nomeni (Endzelīns 1951, 918–919).

- (26) *Kā radās doma braukt strādāt uz Īriju?* (www.tvnet.lv)
 (27) *Uz turieni vajag aizbraukt!* (www.celakaja.lv)

Šajos piemēros aspekts ir nolasāms tikai un vienīgi no konteksta. (27) teikumam seko:

- (28) *Paviesojos jau 4 reizi un diez vai tā būs pēdējā. Nav no dārgā gala.* (Saglabāta oriģināla pareizrakstība.)

Te infinitīvs, šķiet, apzīmē iteratīvu kustības notikumu, kurpretim (26) pēc citētā teikuma seko:

- (29) *Uz Īriju devos pirms trīs gadiem. Uzskatu, ka dzīvē visu vajag pamēģināt.*

(26) piemērā infinitīvs, jādodomā, apzīmē pabeigtu, rezultatīvu (+ telisku*) sasniegumu (sk. sīkāk 2. tabulu 1.2. nodaļā par kustības notikuma struktūru).

Ir sastopami arī dažādi kustības verbi bez kustības nozīmes (Wade 2011, 357–358), piem., frazeoloģismos vai stabilās vārdkopās (*iziet no modes, aiziet pārāk (par) tālu, pāriet uz citu tematu, ienākt galvā, saiet ragos, saiet sviestā, izvest no pacietības, pavest meiteni, pavadīt laiku, novest līdz pašnāvībai, iznest spriedumu, vazāt aiz deguna, braukt augumā, laiks skrien*), kā arī interjekcijās (*aiziet!*). Tie pastāv fiksētā formā kā konstrukcijas un šajā rakstā netiks sīkāk aplūkoti.

1.2. Kustības notikuma struktūra

Ikvienu notikuma īpašības var aplūkot bezgalīgi daudz, mainīgi nozīmīgos veidos, bet valodiskajā reprezentācijā un notikuma strukturēšanā īpaši nozīmīga ir tikai neliela daļa, proti, trejāda dihotomija (Croft 2012, 33): tas, vai notikums izsaka stāvokli vai darbību (*stative vs. eventive*); tas, vai stāvoklim vai darbībai piemīt ilgstamība laikā (\pm *durable/T[ime]-bounded*), un tas, vai notikumam ir

raksturīgs teliskums jeb rezultativitāte (\pm *telic/Q[quality]-bounded*). Starp šiem elementiem pastāv mijiedarbe, kas ļauj nošķirt šādus notikumu paveidus: stāvokli, procesu vai aktivitāti, sasniegumu un panākumu.

	– teliskums	+ teliskums
– ilgstamība	stāvoklis (30) <i>Jānis peld veikli.</i>	sasniegums (31) <i>Jānis ieskrēja (ietriecās) stabā.</i>
+ ilgstamība	process vai aktivitāte (32) <i>Jānis stundu pastaigājās.</i>	panākums (33) <i>Jānis noskrēja (pieveica) piecus kilometrus.</i>

2. tabula. Notikuma statistiskuma/procesualitātes, teliskuma un ilgstamības mijiedarbe

Verbu sistēmā pastāv mijiedarbe starp gramatisko aspektu un akcijasartu. Īpaši izteikti to var redzēt krievu valodā, kur pastāv morfoloģiskie verbu pāri, ko tradicionālās gramatikās sauc par *pabeigtā un nepabeigtā veida verbiem**, piem., *bezhat'-begat'* 'skriet', *vezti-vozit'* 'vest', *ehat'-ezdit'* 'braukt', *letet'-letat'* 'lidot', *idti-hodit'* 'iet', *nesti-nosit'* 'nest' u. tml. Tomēr ir arī biaspektuāli (aspektneitrāli?) verbi, kur perfektīvais un imperfektīvais aspekts tiek izteikts ar vienu un to pašu formu, piem., *velet'* 'pavēlēt, likt', *vozdejstvovat'* 'ietekmēt', *zhenit'sja* 'apprecēties', *ranit'* 'ievainot', *minovat'* 'pabraukt garām, beigties' u. tml. (Wade 1992, 260–261) Tie lielākoties ir biaspektuāli arī latviešu valodā un rāda to, ka aspektualitāte ne vienmēr izriet no verba semantikas. Arī verbiem, kas savu sufiksu iteratīvās semantikas dēļ pārsvarā tiek lietoti imperfektīvi (piem., iteratīvi verbi *lēkāt, vadāt, virināt* utt.), ir iespējams perfektīvs lietojums (Kalnača 2013, 540–541), t. sk. prefiksa un atgriezeniskās galotnes kombinācijā, resp., cirumfiksētā lietojumā (Kalnača 2013, 514; Kalnača, Lokmane 2012, 2016):

(34) *Virināja, virināja kājas un aizvirinājās līdz Maskavai!* (www.fotoblog.lv)

Lai arī iterativitāte nozīmē atkārtotu darbību, piem., *mirkšķināt acis*, kas formāli ir neteliska (nerezultatīva) darbība, nevar nemanīt, ka atkārtojumi sastāv no daudzkārtējiem laikā neilgstošiem (mirkļīgiem, teliskiem, rezultatīviem) notikumiem, *acu pamirkšķināšanas*. *Piekļauvējot* daudzas reizes, mēs nonākam pie *kļauvēt* ilgstošas* darbības (+ ilgstošs) nozīmē, proti, *kļaudzināšanas*. Tas pats attiecas uz kustības notikumiem, sal. *ieskriet sienā* vs. *skriet sienā katru dienu*. Tādēļ izteikuma aspektualitāte vienmēr jāvērtē kontekstā, un tā ir atkarīga no izteikuma autora intences.

Notikuma struktūras iekšējais temporālais un teliskais saturs bieži tiek apzīmēts ar jēdzienu „akcijasarts” (tradicionāli saukts par leksisko aspektu). Notikuma struktūras argumentu organizāciju savukārt izsaka sintaktiskais „kods” – verba kārtā (aktīvs, pasīvs, medijs), ar ko mijiedarbojas dažādas verbformas, kas atrodas kauzativās attiecībās. Vēl mēdz minēt skatpunkta aspektu, proti, to, vai notikums tiek uzlūkots no iekšpuses (nepabeigts) vai no ārpusē (pabeigts), kas ir nodalāms no akcijasarta, jo tas attiecas uz eventivitāti (savveida dinamiskumu, ko pretstata statistikumam), ilgstamību un teliskumu (rezultatīvātī), kurpretim skatpunktu nosaka pēc laika intervāliem, kuros notikums noris, kā arī pēc perspektīvas, no kuras uz to raugās (Rappaport Hovav, Doron, Sichel 2009, 3–4).

Izsakot kustības notikumu, latviešu valodā leksiski-gramatiski (ar prefiksu) tiek marķēts skatpunkts (darbība tiek rādīta kā *pabeigta* vai *nepabeigta, procesuāla*). Ja prefiksētā forma ir gramatizējusies, tad priedēklis ir semantiski neitrāls, t. i., nemaina verba nozīmi, piem.:

- (35) *Es skrienu/skrēju krosu* (nepabeigtība* vai nenoteiktība*).
- (36) *Es noskrienu/noskrēju krosu* (pabeigtība*).

Itin viegli var iedomāties arī citus piemērus ārpus kustības verbu arsenāla, kur pabeigtības vai nepabeigtības aspekts nav specificēts (konkretizēts). Tā tas ir latviešu tautasdziesmās, kur prefiksēts verbs neiederētos pantmērā, piem.:

- (37) *Mārtiņam gaili kāvu Deviņiem cekuliem* (..). (LD 30 216)

Kaušana ir nevis ilgstoša darbība (*activity*), bet gan sasniegums, ja to uzlūko kā mirklīgu norisi (kāvu = nokāvu), vai panākums, ja šis process ir noritējis ilgstoši un atkārtoti, sniedzot kvantificējamu rezultātu. To var pārbaudīt ar Marijas Luisas Subisaretas un Eunjeonga Oha piedāvāto (*Maria Luisa Zubizarreta, Eunjeong Oh 2007, 128–131*) *for an hour/in an hour* ('stundu/stundā vai stundas laikā') testu.³ Šis tests, pievienojot izteikumam specifiskāciju laikā, ļauj nodalīt procesus un aktivitātes (*for an hour*) no sasniegumiem un panākumiem (*in an hour*):

- (38) **Mārtiņam gaili kāvu divas stundas* (process).
- (39) *Mārtiņam gaili kāvu (= nokāvu) pulksten divos* (sasniegums).
- (40) *Mārtiņam desmit gaiļus kāvu (= nokāvu) divās stundās* (panākums).

Tāpat gadījumos, kad prefiksētā forma ir leksikalizējusies, priedēklis neietekmē aspektuālo nozīmes lasījumu:

- (41) *Tu nedrīksti atslābināties* (..) (LVK2018)
- (42) *Tev nevajag aizmirst* (..) (LVK2018)

Šāds pieklājīgas imperatīva ekvivalents nolieguma formā parasti saistās ar imperfektīvu aspektu (sal. to pašu krievu valodā, kur šāda saistāmība ir pat obligāta, sk. Wade 2011, 311).

Līdzīgus testus piedāvā citi autori, piem., Daiki Horiguči (*Daiki Horiguchi 2016, 36*) rakstā par priedēkļa un adverbs atbilstīgu konstrukcijā *bezpriedēkļa verbs + adverbs* latviešu valodā atzīmē, ka izteikuma paralēls lietojums ar vārdiem *nemitīgi, visu laiku* u. tml. norāda uz procesa vai pastāvīgas darbības apstākļiem, bet savienojums ar fāzes verbu *sākt* ir imperfektīvā verba saistāmības pazīme:

- (43) *Mārtiņam nemitīgi (visu laiku) gaili kāvu* (process, pastāvīga darbība).
- (44) *Mārtiņam sāku kaut gaili* (imperfektīvs verbs).
- (45) *Tev nevajag nemitīgi (visu laiku) aizmirst* (process, pastāvīga darbība).
- (46) *Tu nedrīksti sākt atslābināties* (imperfektīvs verbs).

³ Romāņu valodās ir citi testi, piem., itāļu valodas palīgdarbības vārda izvēle saliktajos laikos (*essere/avere*), ar ko nosaka, vai verbs ir rezultatīvs vai nerezultatīvs, t. i., vai ir runa par eventīvu vai statistisku notikumu (sk. sīkāk: Zubizarreta, Oh 2007, 168).

Tomēr bieži vien priedēkļi nodrošina kustības verba perfektivāciju un līdz ar aspektu ienes telpisku un/vai temporālu modifikāciju, vienlaikus arī semantisku diferenciaciju (lielākā mērā nekā atgriezeniskie verbi), tāpēc var runāt par akcijasarta marķējumu, piem.:

- (47) a. *Es paskrēju.*
 b. *Es ieskrējos un pārlēcu pāri sētai.*
 c. *Es pieskrēju klāt.*
 d. *Es izskrēju no mājas.*
 e. *Es uznācu uz skatuves.*
 f. *Es iznācu no skolas.*
 g. *Es atnācu (sar. danācu) līdz tirgum.*
 h. *Es aizskrēju aiz koka.*
 i. *Es panācu pretim kādu laiku / kādu gabalu, bet tad devos atpakaļ.*
 j. *Es pārnācu pāri tiltam.*
 k. *Es ienācu istabā.*
 l. *Es pārnācu mājās.*
 m. *Es pienācu tuvāk.*
 n. *Te sanāca milzums ļaužu.*

Daži pētnieki (piem., Plungjan 2012, 10) norāda, ka akcijasarta saukšana par leksisku aspektu nav veiksmīga, jo gramatiskas pazīmes (kas ir universālās gramatikas elementi) tiek sajauktas ar predikāta leksiskajām pazīmēm, kam nepāšaubāmi ir dažādas saiknes ar aspektu, bet kas tomēr ir cita rakstura parādība. Vladimirs Plungjans norāda, ka tāda pati terminoloģiska problēma rastos, ja dažādas substantīvu semantiskās pazīmes, piem., skaitāmību vai abstraktumu, mēs sauktu par „leksisko skaitli”. Turklāt binārs aspektuāls rakurss* ir gramatiskajam veidam, kas tradicionāli aplūkots kā pabeigts vai nepabeigts (jeb ± perfektīvs). Šāda opozīcija universāli tipoloģiskā griezumā ir nepilnīga, jo aspektuālā semantiskā zona ir heterogēna un aspekta pamatgramēmas ir daudzīgas* kā universāli, tā konkrētas valodas plāksnē (piem., Plungjan 2012, 11 un tur citētie darbi).

Skriet, lēkt, nākt prefiksu atvasinājumā biedrojas ar attiecīgiem argumentiem (sinharmoniskām vai korelatīvām prepozicionālām frāzēm vai adverbjiem) (sk. sīkāk Dimiņš 2017), un attiecīgā kustības notikuma nozīme ir leksiski kodēta un nekompozicionāla, ko reizēm rāda attiecīgo priedēkļverbu skaidrojumi vārdnīcās, piem., „Latviešu literārās valodas vārdnīcā” vai „Jaunajā latviešu-angļu vārdnīcā” (Veisbergs 2016) – vietas taupīšanas nolūkā sniegti citāti (tulkojumi) tikai no pēdējās, norādot lappusi:

	skriet	lēkt	nākt
Ø	<i>run, rush, scud along, jog</i> 822	<i>jump, leap, hop, spring, skip, bound, bounce</i> 447	<i>come</i> 512
<i>pa-</i>	<i>run</i> 643		<i>come, (uz priekšu) come forward, advance</i> 616
<i>ie-</i>	<i>-ies (refl.) accelerate, take a run for</i> 297		
<i>pār-</i>		<i>jump over/across, leap over/across</i> 630	– (nav šādas nozīmes); <i>come back, return</i> 632
<i>iz-</i>	<i>to run out, to dart out</i> 343		<i>to come out, to emerge, to appear (uz skatuves)</i> 333
<i>uz-</i>			<i>come up, to ascend, enter (uz skatuves)</i> 924
<i>at- (da-)</i>			<i>come, arrive</i> 82
<i>aiz-</i>	– (nav šādas nozīmes); <i>run away, run past, get ahead, run to fetch, drop in</i> 24		
<i>pie-</i>	<i>to run up (to)</i> 879		(tuvāk klāt) <i>come up to, approach</i> 673
<i>sa-</i>			<i>come (kopā) come together, assemble</i> 782

3. tabula. Priedēkļverbu semantiskā diferenciacija

Latviešu verbs parāda verba izteiktā kustības notikuma veidu un ceļu, kā arī palaikam norāda ceļu vēl arī atsevišķi, tādējādi latviešu valodā šai ziņā kombinējas verbietverošas* un satelīttietverošas* valodas pazīmes (par tām sīkāk sk. Croft 2012, 292–296); retos gadījumos mums ir atrodamas arī sērijveida konstrukcijas, kur kustības notikumu un ceļu apzīmē divi pilnnozīmes verbi; šādas valodas sauc par ekvipolenti*⁴ ietverošām, tāda, piem., ir taizemiešu valoda (piemērs no Beavers, Levin, Wei Tham 2010, 333):

- (48) *oli omōhe la o vbi oa*
 tas cilvēks skrēja iekļuva iekš māja
 ‘Cilvēks ieskrēja mājā.’

Salīdzinājumam divi piemēri latviešu valodā:

- (49) (..) **atbrauca** cilvēki ar automātiem, **iebruka** slikti apsargātā civilā objektā (..) (www.diena.lv)
 (50) **Aizej** tur, nezin kur, **atnes** to, nezin ko. (Latviešu tautas pasakas nosaukums)

Autora skatījumā *atbrauca*, *iebruka* objektā un *aizej*, *atnes* ir derīgi serializācijas* un ekvipolenti ietverošas konstrukcijas paraugi latviešu valodā.

2. Akcijasarta paveidi un to klasifikācija

Semantiski var parādīt akcijasartu jeb darbības veidu vai situācijas tipu, proti, kā darbība noris laikā. V. Krofts, pievēršoties aspekta konceptualizācijas mehānismiem, min virzīta sasnieguma konceptualizāciju (kas atbilst virzienkustības notikumiem), cikliskus (un cikliski iteratīvus) sasniegumus, pārejošus un rezultatīvus stāvokļus, kā arī nevirzītas aktivitātes un procesus. Akcijasarts tiek veidots, piem., skalāri vai granulāri, izvēršot vai sašaurinot attiecīgās kvantitatīvās vai kvalitatīvās konceptuālās dimensijas (Croft 2012, 92–94). Darbība var tikt tipoloģiski izteikta kā fāze (temporāla vai kvalitatīva) vai arī daudzums (kvantitāte) (Kunert 1984, 46–48):

A. Fāze

ingresīva jeb inhoatīva, SĀKT („mesties/sākt skriet”, leksiska perifrāze);

kauzātīva, LIKT NOTIKT („skraidināt, staidzināt, lidināt, vizināt”);

evolutīva, TURPINĀTIES/ILGT („skriet, izskraidīties”);

delimitatīva, TURPINĀTIES NEILGI („paskriet”);

rezultatīvi perduratīva vai kompletīva, TURPINĀTIES LĪDZ MĒRĶIM („noskriet”, nelit. „daskriet”);

rezultatīvi finitīva, TURPINĀTIES, LĪDZ VAIRS NEGRIBAS („atskrieties līdz apnikumam”);

rezultatīvi ekshaustīva vai saturatīva, TURPINĀTIES, LĪDZ VAIRS NESPĒJ („noskraidīties līdz bezspēkam”);

B. Daudzums

atenuatīva, TURPINĀTIES LĪDZ DAUDZUMAM X („noskriet puskilometru”);

semelfaktīva, NOTIKT VIENREIZ („paklupt”);

distributīva, NOTIKT VAIRĀKOS VIRZIENOS („pajukt uz visām pusēm”);

iteratīva, NOTIKT DAUDZREIZ („skraidelēt”);

Iteratīvos akcijasarta paveidus iespējams klasificēt sīkāk. Piem., Wolfgang Dresslers (*Wolfgang Dressler* 1968, 26–27) izšķir 14 apakštipus, ko Viktors Hrakovskis (*Viktor Hrakovskij* 1989, 9) sauc par verbālā daudzīguma* maksimālo modeli:

	Darbības veids	Piemēri
1	cikliski iteratīvs	(51) <i>Viņš šaustīja zirgus ar pātagu.</i> (52) <i>Kariete lēkāja pa grambām.</i> (53) <i>Zēns katru gadu brauca pie vecmāmiņas.</i>
2	cikliski diskontinuatīvs (pārtraukts)	(54) <i>Reizēm es eju uz kino.</i>
3	ilgstoši diskontinuatīvs	(55) <i>Pamirdzēt.</i> (56) <i>Apstaigāt ražotni.</i> (57) <i>Piepalēkdamies, viņš ...</i>
4	paradums (mēģt/pasākt + infinitīvs)	(58) <i>Es mēdzu skriet krosu.</i> (59) <i>Viņš ir pasācis iedzert.</i> (60) <i>Viņš te piestaigā (piebraukā).</i>
5	[kvazi]distributīvs	(61) <i>Viņi pajuka kur kurais.</i> (62) <i>Viņi skrēja uz visām pusēm.</i> (63) <i>Viņi izmeklējās pa visu pilsētu.</i> (64) <i>Centrālo un vecpilsētas daļu var apstaigāt krustu šķērsu vien dažu stundu laikā.</i> (65) <i>Pa visiem krēšļiem izlikta veļa, izmētātas grāmatas, zeme nokaisīta lapām. Izrakstītas kamanas.</i>
5a	diversatīvs (distributīva apakštīps – kustība no viena punkta)	(66) <i>Putni aizspurdza kur kurais (uz dažādām pusēm).</i>
5b	ciklotatīvs (distributīva apakštīps – kustība uz vienu punktu)	(67) <i>Kokā (no dažādām pusēm) salaidās vārnas.</i>
6	uzitatīvs	(68) <i>Parasti, vienmēr, reizēm, laiku pa laikam, šad tad...</i>
7	frekventatīvs/habituāls	(69) <i>Viņš bieži (regulāri, nereti) slimo.</i>
8	multiplikatīvs (daudzkārt)	(70) <i>Tiklīdz (ik reizi, katru reizi) kā ienesa patvāri istabā, tajā vienmēr sākās jautrība.</i>
8a	duplikatīvs (multiplikatīva paveids ar antonīmiem)	(71) <i>Zvaigznes te iemirdzas, te apdziest.</i>
8b	alternatīvs (duplikatīva paveids ar dažādvērstas kustības vārdiem)	(72) <i>Viņš staigāja šurpu turpu.</i>
9	numeratīvs (uzskaitījums)	(73) <i>Divreiz, trīsreiz, četrreiz...</i>
10	semelfaktīvs (vienreiz)	(74) <i>Viņš pamirkšķināja, noklepojās, piekļauvēja.</i>
11	raritīvs (retumis)	(75) <i>Slimnieks paretam ieklepojās.</i>
12	duratīvs	(76) <i>Slimnieks ilgi / vienā laidā klepoja.</i>
13	delimitatīvs (īsi iteratīva darbība)	(77) <i>Priekšsēdis paklaudzināja pa galdu.</i>
14	ambulatīvs (kustība caur dažādiem punktiem)	(78) <i>Viņa apstaigāja daudzus veikalus.</i>

4. tabula. Iteratīvā darbības veida apakštīpi (pēc Dressler 1968, 26–27)

Kā redzams, akcijasarts ne vienmēr ir noformēts morfoloģiski, bet var būt atkarīgs arī no konteksta. Piemēros uzskatāmi redzams, kā dažādos veidos realizējas un mijiedarbojas kustības notikuma kompleksā aspektuālā, kvalitatīvā un kauzālā struktūra. Agrāk veiktās klasifikācijas (Dressler 1968; Kunert 1984) šķiet ne vienmēr ir nošķiramas pēc drošiem kritērijiem, daļa no tiem pārklājas, piem., fāzes akcijasarta evolutīvais paveids nav skaidri nošķirams no delimitatīvā, distributīvais paveids pārklājas ar iteratīvās darbības [kvazi]distributīvo un diversatīvo apakštipu, arī starp cikliski diskontinuatīviem, uzitatīviem, frekventatīviem un paradumā sakņotiem notikumiem ir grūti vilkt stingru robežu, tāpat kā ikdienas valodā ir grūti norobežot nozīmes starp *reizēm*, *šad tad*, *parasti* un *bieži*. Mūsdienās šīs parādības pēta kā aspektuālo nozīmju klasterizācijas* modeļus (Plungjan 2012, 13).

3. Problēmgadījumi

Īsumā var teikt, ka kustības notikumu aspektualitātes nolasīšana atsevišķos gadījumos ir problemātiska, tomēr tā diez vai var traucēt saziņai, kā apliecina (26) un (27) piemērs vai arī (38) līdz (40) piemēros aprakstītais gadījums. Priedēkļverbu nenoteiktā vai neitralizētā aspektualitāte (deaspektualizācija) var būt nenozīmīga vai kontekstnosacīta, piem.:

(79) *Mēs stundu **noklūdām** pa mežu.*

(80) *Mēs stundu **klūdām** pa mežu.*

Šeit gan bezprefiksa verbs var korelēt ar delimitatīvu verbu ar prefiksu *pa-* atkarībā no ilguma uztveres – ne tikai kustības izteikumos, bet arī citos verbos, piem., *dzīvot*, *strādāt* utt.:

(81) *Vakar manā cepurē **bira** ne viens vien lats, bet šodien...*

(82) *Vakar manā cepurē **iebira** ne viens vien lats, bet šodien...*

Kā jau tika minēts saistībā ar verba gramatiskā aspekta un akcijasarta mijiedarbi (sk. (34) piemēru un tam sekojošo rindkopu), atsevišķos gadījumos ir problemātiski vērtēt akcijasartu pabeigtības un rezultativitātes kategorijās.

Tāpat problemātiski ir diferencēt aspektualitāti saliktajās laikformās, lai arī ir tapis teikts, ka „darbības vārds bez priedēkļa vairāk orientē uz daļēji veiktu pabeigtu darbību” (Kalnača 2013, 543):

(83) *Es šo grāmatu **esmu lasījusi**.*

(84) *Es šo grāmatu **esmu izlasījusi**.*

Tāpat:

(85) *Mēs esam **centušies** rast risinājumu, bet tā arī neatradām.*

(86) *Mēs **[pa]centāmies** rast risinājumu, bet tā arī neatradām.*

Šajos piemēros aspektualitāte (gan ilgstamības, gan rezultativitātes ziņā), manuprāt, ir visumā neitralizēta. Sal. nākamo piemēru ar cirkumfiksētu formu (prefikss *iz-* un atgriezeniskā verba galotne *-s* ar nozīmi ‘mēģināt ilgāku laiku’):

(87) *Esam **izmēģinājušies** ļoti daudz ko, bet pagaidām rezultāta nav nekāda.*
(LVK2018)

Šai piemērā, šķiet, runa ir par rezultatīvu notikumu, ko izsaka refleksīvs verbs. Sarežģīts un maz pētīts ir jautājums, cik sistemātiskas ir refleksīvās formas konkrētu aspektuālu nozīmju izteikšanai (plašāk sk., piem., Kalnača, Lokmane 2012, 2016; Kalnača 2013, 512–515; 2014, 168–175). Cik zināms (piem., Endzelīns 1951, 902), „baltu darbības vārdu sistemā (..) ir zudusi opozīcija aktīvs/medijs (izraisot arī medija galotņu zudumu), un to aizstājusi opozīcija starp darāmo kārtu un atgriezeniskajām formām, kurām raksturīga partikula *-si* (kas veic medija-pasīva funkcijas, piem., lietuviešu *jiš peršasi visūr* ‘viņš visur jauca’)” (Dini 2000, 114). Latviešu valodā šīs pasīva funkcijas ir vērojamas t. s. neliterārajās (no valodas kultūras viedokļa skaužamajās) formās, ko mēdz uzlūkot kā krievu valodas ietekmi (*veikals atveras, ēka ceļas, kā labi braucas ar jauno mašīnu?*). Šo refleksīvo verbu ilgstošais epifenomenālais dzīvīgums rāda, ka tiem ir sava vieta valodas sistēmā (sk., piem., Kalnača 2013, 514–515; 2014, 173–175; Kalnača, Lokmane 2012, 249–250). Martins Haspelmath (*Martin Haspelmath* 1990, 38) norāda, ka pasīva rašanās cēlonis visbiežāk ir „neaktivējoša”* perifrastiska (aprakstoša*) konstrukcija, kur palīgdarbības vārds kopā ar divdabi parasti lietots rezultatīvā nozīmē (*logs tika izsists*), kā arī t. s. antikauzātīvs*, kad agenss (darītājs) nav zināms vai pat implicējams. Šis antikauzātīvs nereti veidojas no atgriezeniskām formām, kuras ir tālāk attīstījušās un kļuvušas par mediālformām (Haspelmath 1987; Kemmer 1993; baltu valodu sakarā sk. arī Holvoet, Grzybowska, Rembiałkowska 2015). Var runāt par pasīvu kā verba profila maiņu saistībā ar argumentu fokusa maiņu un darītāja atmešanu. Mūsdienu latviešu valodā turklāt vērojama neatgriezenisko un atgriezenisko verbu semantiska tuvināšanās, piem., *cerēt/sacerēties, mēģināt/izmēģināties*, tomēr šajos pāros atgriezeniskais verbs diezgan nepārprotami korelē ar pabeigtību, t. i., izsaka perfektīvu darbību (plašāk sk. Kalnača, Lokmane 2012). Jautājums par verba atgriezeniskuma ietekmi uz aspektualitāti ir pelnījis atsevišķu pētījumu un šai rakstā tuvāk netiek aplūkots.

Tāpat atsevišķi pētāmi aspekta gramatizēšanās rezultātā radušies aspektuālie kopoļumi, t. i., aspektu polisēmija imperfektīvā* (kas apvieno duratīvu, progresīvu un frekventatīvu/habituāli), perfektīvā* (kurš izpauž delimitatīvu, ingresīvu, kompletīvu), kā arī citas kombinācijas, piem., jau pieminētā refleksivitātes klasterizācija ar aspektualitāti, arī aspekta un kārtas „semantisko zonu” pārklāšanās, kas nav pietiekami izpētīta.

Secinājumi

Verba laiks un kārtā var mijiedarboties ar aspektu, bet tam aspektualitātes lasījumā parasti nav izšķirošas nozīmes. Galvenā nozīme ir kontekstam un pragmatikai, kas galu galā arī nosaka aspektualitātes lasījumu, proti, aspektualitāte nav nekas verbam iekšēji piemītošs, bet veidojas konkrētā subjekta un pasaules mijiedarbes situācijā, ņemot vērā dalībnieka(-u) attiecīgo stāvokli, modalitāti, darbības vai dispozīciju. Kustības notikumu aspektualitāte baltu un slāvu valodās ir kontekstuāla; dzīvai valodai iekšēji piemītošā neprecizitāte un izteikumu aptuvenība, kā arī kustības darbību daudzveidīgums un dažāda norises ilgums izslēdz iespēju vilkt stingras robežas starp perfektīvām un imperfektīvām kustības realizācijām.

Kustības veida verbi latviešu valodā arī var izteikt kustības virzienu. Latviešu valodā nošķirums starp transitīviem un intransitīviem vārdiem, kā arī starp neergatīvajiem un neakuzatīvajiem vārdiem daudzos gadījumos nav viennozīmīgs, īpaši attiecībā uz piedēkļa vai atgriezeniskiem vārdiem.

Terminu atbilstes⁵

akcijasveids, leksiskais aspekts	Aktionsart (DE)
aktants	actant (FR)
antikauzāts	anti-causative
aprakstošs	periphrastic
aspektsensitīvs	sensitive to aspect
aspektuāls rakurs	viewpoint aspect, aspektual'nyj rakurs (RU)
ballistiska kustība	ballistic motion
cikliska darbība	cyclic activity
daudzīgs	mnozhestvennyj
daudzvirzienu kustības vārds	multidirectional verb
ekvipolenti ietveroša valoda	equipollently-framing language
ilgstošs (laikā)	durable, T[ime]-bounded
imperfektīvs	nesorvershennyj vid (RU)
klasterizācija	clustering, klasterizacija (RU)
korelēta (saskaņota) kustība	correlated motion
kustība bez pārvietošanās	nontranslational motion
kustības izteikums	motion expression
kustības veida vārds	manner of motion verb
ķermeņa kustība	bodily motion
mentāls notikums	mental event
neaktivējošs	inactivizing
nenoteikta kustība	indeterminate motion
nenoteiktība	underspecification
nepabeigtā veida vārds	glagoly nesovershennogo vida (RU)
nepabeigtība	imperfectiveness
nepabeigts, procesuāls, imperfektīvs	imperfective
nepagātne	non-past
nesadalās	non-branching
nevirzienkustības notikums	undirected motion event
notikums	event
pabeigtā veida vārds	glagol sovershennogo vida (RU)
pabeigtība	perfectiveness
pabeigts	perfective
panākums	accomplishment
pavadīta kustība	accompanied motion
perfektīvs	sovershennyj vid (RU)

⁵ Ja nav norādīts citādi, sniegtas atbilstes angļu valodā.

priedēklis	prefixed verb
sasniegums	achievement
satelītietveroša valoda	satellite-framing language
serializācija	serialization
sirkonstants	circonstant (FR)
telisks jeb rezultatīvs	telic, Q[uality]-bounded
teliskums	telicity
verbāls daudzīgums	glagol'naja mnozhestvennost' (RU)
verbietveroša valoda	verb-framing language
vienvirziena kustības verbs	unidirectional verb
virzienkustības notikums	directed motion event
virzienkustības verbs	path verb, also directed motion verb

Sāisinājumi

DE	vācu valoda
FR	franču valoda
LD	<i>Latvju dainas</i>
LLVV	<i>Latviešu literārās valodas vārdnīca</i>
LVK2018	<i>Līdzsvarotais mūsdienu latviešu valodas tekstu korpuss</i>
refl.	refleksīvs, atgriezenisks
RU	krievu valoda

Avoti

1. Barons, Krišjānis, Wissendorffs, Henrijs. 1894–1915. *Latvju Dainas*. 1.–6. Jelgava: H. J. Drawin-Drawneeka general-komisijā (1. sēj.), Pēterburga: Keisariskās sinibu akadēmijas speestawā (2.–6. sēj.).
2. *Līdzsvarotais mūsdienu latviešu valodas tekstu korpuss*. 2018. Pieejams: <http://www.korpuss.lv/id/LVK2018>.
3. www.celakaja.lv
4. www.delfi.lv
5. www.diena.lv
6. www.fotoblog.lv
7. www.lsm.lv
8. www.satori.lv
9. www.skaties.lv
10. www.tvnet.lv

Literatūra

1. Beavers, John, Levin, Beth, Wei Tham, Shiao. 2010. The typology of motion expressions revisited. *Journal of Linguistics*. 46 (2), 331–377. Pieejams: <http://web.stanford.edu/~bclevin/jofl10mot.pdf>.
2. Croft, William. 2012. *Verbs. Aspect and Causal Structure*. Oxford: Oxford University Press.

3. Dimiņš, Dens. 2017. Dažas latviešu valodas verbu konstrukcijas ar priedēkļa dubultoju ar prievārdu vai apstākļa vārdu. *Semantika, sintakse, valodas kultūra. INTA FREIMANE. SCRIPTUM FESTIVUM*. Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze (red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 63–73.
4. Dini, Pietro Umberto. 2000. *Baltu valodas*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
5. Dressler, Wolfgang Ulrich. 1968. *Studien zur verbalen Pluralität. Iterativum, Distributivum, Durativum, Intensivum in der allgemeinen Grammatik, im Lateinischen und Hethitischen*. Wien: Böhlau.
6. Endzelīns, Jānis. 1951. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
7. Haspelmath, Martin. 1987. *Transitivity Alternations of the Anticausative Type*. Köln: Institut für Sprachwissenschaft, Universität zu Köln.
8. Haspelmath, Martin. 1990. The grammaticization of passive morphology. *Studies in Language*. 14, 25–72.
9. Holvoet, Axel, Grzybowska, Marta, Rembiałkowska, Agnieszka. 2015. Middle voice reflexives and argument structure in Baltic. *Voice and Argument Structure in Baltic*. Holvoet, Axel, Nau, Nicole (eds.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing Company, 181–210.
10. Horiguchi, Daiki. 2016. Priedēkļa un adverbā atbilstīgo konstrukcijā „bezpriedēkļa verbs + adverbs” latviešu valodā. *Valoda: nozīme un forma. 7. Gramatika un saziņa*. Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze, Horiguči, Daiki (red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 31–40.
11. Hrakovskij, Viktor S. 1989. Semantiskie tipy mnozhestva situacij i ih estestvennaja klasifikacija. *Tipologija iterativnyh konstrukcij*. Hrakovskij, Viktor S. (red.). Leningrad: Nauka, 5–53.
12. Kalnača, Andra. 2013. Darbības vārds (verbs). *Latviešu valodas gramatika*. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 456–564.
13. Kalnača, Andra. 2014. *A Typological Perspective on Latvian Grammar*. Warsaw / Berlin: De Gruyter, doi.org/10.2478/9783110411317
14. Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze. 2012. Semantics and distribution of Latvian reflexive verbs. *Multiple Perspective in Linguistic Research on Baltic Languages*. Usonienē, Aurelija, Nau, Nicole, Dabašinskienē, Ineta (eds.). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2012, 231–259.
15. Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze. 2016. Polyfunctionality and distribution of reflexive verbs in Latvian. *Baltistica*. LI (1), 97–116, doi: 10.15388.
16. Kemmer, Suzanne. 1993. *The Middle Voice*. Amsterdam: John Benjamins.
17. Kunert, Hans Peter. 1984. *Aspekt, Aktionsart, Tempus*. Tübingen: Günter Narr Verlag.
18. *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. 1972–1996. 1.–8. Rīga: Zinātne.
19. Müller, Stefan. 2018. *Grammatical Theory: from Transformational Grammar to Constraint-Based Approaches*. 2nd edition. Berlin: Language Science Press.
20. Ozola, Ārija. 1971. Verba transitivitātes un intransivitātes kategorijas leksiski gramatiskais raksturs. *Vārda semantika*. Ceplītis, Laimdota (atb. red.). Rīga: Zinātne, 216–228.
21. Plungjan, Vladimir A. 2012. Predislovie. *ACTALINGUISTICA PETROPOLITANA. Trudy Instituta lingvisticheskikh issledovanij RAN. Issledovanija po teorii*

- grammatiki*. VIII₂, 6. *Tipologija aspektual'nyh sistem i kategorij*. Plungjan, Vladimir A. (red.). Sanktpeterburg: Nauka, 7–42.
22. Plungjan, Vladimir A. 2016. *Obshchaja morfologija. Vvedenie v problematiku*. Moskva: LENAND.
 23. Rappaport Hovav, Malka, Doron, Edit, Sichel, Ivy. 2010. Introduction. *Lexical Semantics, Syntax, and Event Structure*. Rappaport Hovav, Malka, Doron, Edit, Sichel, Ivy (eds.). Oxford: Oxford University Press, 1–18.
 24. Spevak, Olga. 2014. *Noun Valency*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
 25. Talmy, Leonard. 1985. Lexicalization patterns: semantic structure in lexical forms. *Language Typology and Syntactic Description*. 3. *Grammatical Categories and the Lexicon*. Shopen, Timothy (ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 57–149.
 26. Tesnière, Lucien. 1959. *Éléments de syntaxe structurale*. Paris: Librairie C. Klincksieck.
 27. Veisbergs, Andrejs (red.). 2016. *Jaunā latviešu-angļu vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.
 28. Wade, Terrence. 2011. *A Comprehensive Russian Grammar*. 3rd edition. Oxford: Blackwell.
 29. Zubizarreta, Maria Luisa, Oh, Eunjeong. 2007. *On the syntactic composition of manner and motion*. Cambridge, Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology Press.

Summary

Motion events in Latvian are mostly expressed by motion verbs that are mainly intransitive (unaccusative and unergative) and cover various situations involving directed motion (change in position and in time) or undirected, cyclic motion. In Latvian, motion events are also expressed by the infinitive, nouns and participles.

The grammatical aspect of the verb, traditionally expressed as accomplished or non-accomplished (\pm perfective) is formally determined on the basis of the verb form alone (\pm prefixed) but the interpretation or conceptualization of the content expressed by the verb also depends on the lexical aspect i.e. the semantics of the verb, defined by three binary semantic features (Croft 2012, 33) stative vs. dynamic (process), durative vs. punctual, and bounded vs. unbounded (or telic vs. atelic). Some role is also played by the semantics of the prefix (if applicable), the tense and voice of the verb, as well as the context and the speaker's intent (pragmatic and contextual factors).

Motion verbs are usually classified (Zubizarreta, Oh 2007; Croft 2012) as manner of motion verbs (*dance, wobble, run, swim*) and path or directed motion verbs (*go, drive, come*). There are other types of classification available. In Latvian, manner of motion verbs can also express directed motion (*iestreipuļot bārā* 'wobble into a bar', *aizskriet līdz stacijai* 'to run up to/as far as the station'), often the distinction between the manner of motion verbs and the directed motion verbs in Latvian is vague, and the same can be said about the aspectuality in the case of prefixed and/or reflexive verbs.

Keywords: grammatical aspect; aktionsart; motion events; manner of motion; directed motion.